

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	18/2	2024	361-384
----------------------------	------	------	---------

YENİ ASUR DEVLETİ'NDE ÖZEL MÜLKİYET VE TARIMSAL EKONOMİ: ANADOLU'DAN ORTAYA ÇIKAN TABLETLER ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Gül KAHVECİ*

Makale Bilgisi

Başvuru: 28 Eylül 2024

Kabul: 03 Kasım 2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Info

Received: September 28, 2024

Accepted: November 31, 2024

Özet

Makale, Anadolu'da yer alan Maraş, Ma'allānāte, Girnevaz, Batman ve Ziyaret Tepe'den çıkan hububat borç ve arazi devir belgelerine dayanarak, özel şahısların toprak sahibi olma süreçlerini ve tarımsal faaliyetlerini incelemektedir. Bu belgeler, Anadolu'da özel şahıslar tarafından yürütülen tarımsal faaliyetlerin Asur ekonomisi için kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle Tuşhan, tarımsal açıdan verimli topraklara sahip bir bölge olarak önemli bir tahıl deposu işlevi görmüştür.

Arazi satış belgeleri ve mülk devir işlemleri, devletin tarımsal üretim üzerindeki kontrolünü ve özel mülkiyetin hukuki çerçevede korunmasını sağlamıştır. Belgelerde alıcı-satıcı bilgileri, mülkün özellikleri ve sözleşme şartları detaylandırılmıştır. Ayrıca, bu belgeler arazi devri ve tahıl üretiminin sürekliliğini sağlama amacını taşımış ve mülk sahiplerinin yasal güvenliğini garanti altına almıştır.

Anahtar Kelimeler: Asur, Hububat Borcu, Tarım, Devir Belgeleri, Memur.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü; gulkahveci16@gmail.com; ORCID: 0009-0002-8270-680X.

***Private Property and Agricultural Economy in Neo-Assyria: A
Perspective on Tablets from Anatolia***

Abstract

The article examines the land ownership and agricultural activities of private individuals in Anatolia, based on grain loan and land transfer documents from Marash, Ma'allānāte, Girnevaz, Batman and Ziyaret Tepe. These documents show that agricultural activities carried out by private individuals in Anatolia played a critical role for the Assyrian economy. Tušhan served as an important grain depot as a region with agriculturally fertile lands.

Land sale documents and title deed transactions ensured state control over agricultural production and legal protection of private property. The documents contained detailed information about the buyer and seller, the characteristics of the property, and the terms of the contract. In addition, these documents were intended to ensure the continuity of land transfer and grain production and to provide legal security for property owners.

Keywords: *Assyria, Grain Loan, Agriculture, Deeds of Transfer, Official.*

●

Giriş¹

Eski Anadolu'da mülkiyeti şahıslara ait olan topraklarda tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü Kültepe tabletlerinden ve Hitit Dönemi'ne ait belgelerden anlaşılmaktadır. Ancak onların tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte, Anadolu'da özel şahıslara ait toprakların nasıl işlendiğine ilişkin bilgiler de büyük oranda azalmıştır. Ardından Orta Asur Dönemi'ne gelindiğinde Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde, bir *dunnu* yerleşimi olan Giricano'dan ortaya çıkarılan 12 tane hububatla ilişkili metin, bölgede yürütülen tarımsal faaliyetlerin varlığına işaret etmektedir.² Ancak Orta Asur Dönemi'nin kapanmasıyla birlikte konuya ilişkin bilgiler de azalmıştır. Yapılan bu çalışma, Yeni Asur Dönemi (MÖ 934-612) boyunca Anadolu'da Asur kazılarında ortaya çıkan mülkiyet devir işlemleri ve hububat borçlarına ilişkin metinleri ele almakta ve özel şahıslar tarafından sürdürülen tarımsal

¹ Bu makale, "2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı" kapsamında desteklenen ve araştırması Eötvös Loránd Üniversitesi'nde gerçekleştirilen doktora tezinden üretilmiştir. Desteklerinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkürlerimi borç bilirim.

² Karen Radner-Andreas Schachner, *Das mittelassyrische Tontafelarchiv von Giricano/Dunnu-sa-Uzibi: Ausgrabungen in Giricano* (Brepols, 2004).

işletmelere ilişkin tarihsel kayıtlardaki küçük bir boşluğu doldurulmaya çalışılmaktadır. Buna göre mülkiyet devir belgeleri, Anadolu'da yürütülen tarımsal faaliyetlerin varlığına ve bunların özel şahıslar tarafından da sürdürüldüğüne işaret etmekte, hububat borç belgeleri ise özel şahısların da dahil olduğu ve tahıl üzerinden işeyen bir piyasa sisteminin Anadolu'da varlığına ışık tutmaktadır.

Demir Çağı'nın en önemli medeniyetlerinden biri olan Yeni Asur Devleti'nin ekonomisi tarımsal üretime dayalıydı. Devletin birincil gelir kaynağını oluşturan bu ekonomi üç ana koldan yürütülüyordu. Buna göre, toprakların nihai sahibi devlet olmasına rağmen, belli başlı toprakların mülkiyeti kraliyet, tapınaklar ve özel şahıslar arasında paylaşılmaktaydı.³ Makale konusuna dahil olan özel mülkler, tarımın devamlılığı ve buna bağlı ekonominin yürütülmesinde her zaman önemli bir unsur olmuştur. Çünkü bu toprakların işlenmesiyle, çoğu iş gücü tarıma yönlendirilerek devletin ekonomisine katkıda bulunulmuştur. Bu yüzden Yeni Asur Devleti'nde, tarımsal ekonominin özel şahıslar tarafından da yürütülmesini teşvik etmek amacıyla çeşitli yöntemler uygulanmıştır. Bu yöntemler arasında belli başlı arazilerin halka hibe edilmesi,⁴ toprakların belli parçalara bölünüp halka dağıtılması,⁵ vergilerden muaf tutulma,⁶ çiftçilere kredi sağlanması⁷ ve tarımsal kolonizasyon sisteminin uygulanarak şahısların belirli alanlara

³ Konuya ilişkin daha detaylı bilgi için, bkz. John Nicholas Postgate, "Ownership and Exploitation of Land in Assyria in the 1st Millennium B.C.", André Finet, Philippe Talon, Marc Lebeau (ed.), *Reflets des deux fleuves: Volume de mélanges offerts à André Finet*, (Louvain: Peeters, 1989), 141-152.

⁴ Yeni Asur Devleti'nde bu uygulamayı III. Adad-nērārī'den Aššūr-etel-ilāni zamanına kadar görmek mümkündür. Bkz. Laura Kataja - Robert Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period* (Winona Lake, Indiana: Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1995).

⁵ Yeni Asur Devleti'nde arazilerin parsellere bölünerek halka dağıtıldığının en belirgin örneğini Sanherib'in RINAP 3/1, Sennacherib 001: 87-90 no'lu yazıtında görmek mümkündür: "Bahçeler dikmek için, şehrin yukarısındaki çayırılık araziye Ninive halkı için ikişer pānu'luk parsellere böldüm ve (onları) onlara teslim ettim. (Bu) ekili alanları bereketli kılmak için, demir kazmalarla Kisiri kentinin sınırından Ninive ovasına kadar dağ ve vadi boyunca bir kanal açtım. Husur Nehri'nden bir buçuk fersahlık bir mesafe boyunca tükenmez bir su kaynağını oraya akıttım (ve) besleyici kanallardan bu bahçelerin içine akmasını sağladım." bkz. Grayson Albert Kirk and Jamie Novotny, *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part 3/1* (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2012), 39.

⁶ Kataja - Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period*, State Archives of Assyria 12/XXVII-XXIX.

⁷ Simonetta Ponchia "Neo-Assyrian Corn-Loans: Preliminary Notes" *State Archives of Assyria Bulletin* 4, (1990): 39-60.

yerleştirilmesi⁸ gibi uygulamalar yer almaktadır.⁹ Böylece Asur kralları tarafından bireyler desteklenerek toprak sahibi olabiliyorlardı. Bunun yanı sıra, arazi satış/devir belgelerinin gösterdiği üzere satın alma ya da miras yolu ile de mülk elde edilebiliyordu.

Arşiv Belgeleri ve Tahıl Ekonomisi

Mülkiyeti özel şahıslara ait olan toprakların devrinden ve hububat borçlarından bahseden metinler, ekonominin belli bir kısmının halk tarafından idame ettirildiğini göstermektedir. Çalışmamızda, Anadolu'da bireyler tarafından yürütülen tarımsal faaliyetleri ve devletin bu süreçteki etkilerini anlayabilmek amacıyla tahıl borcu ve arazi devir belgelerinin bulunduğu Maraş, Ma'allānāte, Girnevaz, Ziyaret Tepe arşivleri ve Batman'da ortaya çıkan 2018-65 (A) no'lu bir belge bu çalışma kapsamında incelenecektir.

Bu makale kapsamına dahil ettiğimiz arşivlerden ilki, MÖ 703-613 yılları arasına tarihlendirilen, Maraş Tabletleri'dir. Bu arşiv belgeleri arasında, Ubru- Nergal'e ait toplamda üç hububat borç metni, Lā-qēpu'ya ait bir hububat borç metni, birer de üzüm bağı ve tarla satış belgesi, İssār-dūrī'ye ait bir hububat borç belgesi, Nabû-ušēzib'e ait tarla satış sözleşmesi, Nabû-šezib'e ait tarla işletme sözleşmesi ve Šurši'ye ait bir hububat borç belgesi bulunmaktadır.¹⁰ Bir diğer arşiv grubunu oluşturan Ma'allānāte metinleri, MÖ 700'den MÖ 622 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır ve bu belgeler, bölgedeki üç yöneticiye aittir. Bunlar *šaknu ša ekalli*¹¹ ünvanlı Handī, onun

⁸ Bradley J. Parker, *The Mechanics of Empire: The Northern Frontier of Assyria as a Case Study in Imperial Dynamics*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project. (Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2001), 82. Yeni Asur Devleti'nin bir imparatorluk ideolojini oluşturan sürgün faaliyetleri, tehcirin amacına ve devletin o dönemki ihtiyaçlarına göre şekillenmekteydi. Buna göre, tarımsal altyapıyı gerçekleştirmek adına, sürgünlerin büyük bir çoğunluğunun tarlalara istihdam edildiği görülmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Karen Radner, "Economy, Society, and Daily Life in the Neo-Assyrian Period", *A Companion to Assyria*, ed. Eckart Frahm (John Wiley & Sons, Ltd, 2017), 210; Bustenay Oded, *Mass Deportations and Deportees in the Neo-Assyrian Empire* (Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1979), 72. Ayrıca sürgünlerin tarımsal üretimde kullanıldığını gösteren metinler için bkz. SAA 1, 177; SAA 5, 210; SAA 19, 21.

⁹ Karen Radner, "How did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?", *Rainfall and Agriculture in Northern Mesopotamia*, ed. Rolf M. Jas (Leiden: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut Te Istanbul, 2000), 233-246.

¹⁰ Cahit Günbattı vd., *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020).

¹¹ *šaknu ša ekalli*'nin sarayda çalışan bir yönetici olduğu düşünülse de görev tanımı tam olarak bilinmemektedir. Bkz. Paul Garelli, "Les archives inédites d'un centre provincial de l'empire assyrien", *Cuneiform Archives and Libraries, Papers Read at the 30e Rencontre Assyriologique Internationale Leiden, 4-8 July 1983*, ed. Klaas R. Veenhof (Leiden:

oğlu *šaknu* görevlisi¹² Harrānāya ve bu aileden bağımsız olarak değerlendirilen ve Adad Tapınağı'nın yöneticisi olduğu tahmin edilen Sīnammir'e aittir. Metinlerden anlaşıldığı üzere, Ma'allānāte'de yerel çiftçiler ve çeşitli işçiler tarafından işlenen geniş bir tarım arazisi bulunmaktaydı. Burada özel şahıslar tarafından tahıl üretimi, bahçecilik ve hayvancılık faaliyetleri aktif olarak sürdürülüyordu.¹³ Muhtemelen yukarıda adı geçen görevliler, bölgenin yöneticileri olarak görev yapmalarının yanı sıra, arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere, büyük bir çoğunluğu tarım ekonomisiyle bağlantılı yatırımlar yapmışlardı.

Özel şahıslar tarafından tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğünü gösteren bir diğer arşiv grubu Girnevaz'dan gelmektedir. Burada orta çıkarılan altı tabletten üçü, kentin varlıklı sakinlerinden biri olan ve bölgede meyve bahçeleri ile tarlalar satın alan İstar-nādin-ahhē adlı kişiye aittir. Bu kişinin arşivinden iki metin, onun büyük ölçekte mülk satın alıp tarımsal faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir.¹⁴ Yine bu bölgeden yani Mardin yöresinde ele geçirildiği tahmin edilen bir mülk satış belgesi daha bulunmaktadır. Bu belge, Yeni Asur Dönemi'nin son zamanlarında Anadolu'da tarımsal işletmelerin varlığına işaret eden önemli dokümanlardan biridir.¹⁵ Bir başka mülk devir belgesini Batman'dan gelen bir metin oluşturmaktadır. Ele aldığımız dönemin en uzun ve en iyi korunmuş yasal belgelerinden biri olan bu tablet, *rab šāqe*'nin (baş saki) eyaletindeki tarla ve meyve bahçelerinin satışını kaydeden önemli bir sözleşmedir.¹⁶

Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, 1986), 244.

¹² Bu görevliler vali, askeri görevli, bir meslek grubunun başkanı gibi çeşitli tanımlamalarla Asur kaynaklarında yer almaktadır. Onların görevlerine ilişkin daha detaylı bilgi için, bkz. Henshaw, Richards, "The Office of Šaknu in Neo-Assyrian Times. I", *Journal of the American Oriental Society* 87/4 (1967), 517-525; Henshaw, Richards, "The Office of Šaknu in Neo-Assyrian Times. II", *Journal of the American Oriental Society* 88/3 (1968), 465-466; Postgate, John Nicholas, "The Place of the Šaknu in Assyrian Government", *Anatolian Studies* 30 (1980), 67-76; Ali Yaseen Ahmad, *Some Neo-Assyrian Provincial Administrators* (The School of Oriental and African Studies, Doktora Tezi, 1984), 161-162; Tamás Dezső, *The Assyrian Army I: The Structure of the Neo-Assyrian Army, 1. Infantry* (Budapest: Eötvös University Press, 2012), 1/182.

¹³ Denyse Homès Fredericq ve Paul Garelli, *Maallānāte: Archives d'un centre provincial de l'empire Assyrien*, (Bruxelles: Assyriologique / Assyriologische Zentrum Georges Dossin, 2017), 30-34. Arşivde yer alan Aramca metinler için bkz. Edward Lipiński, *Studies in Aramaic Inscriptions and Onomastics III, Ma'lānā* (Leuven/Louvain: Peeters Publishers, 2010).

¹⁴ Veysel Donbaz, "Some Neo-Assyrian Contracts from Girnevaz and Vicinity", *State Archives of Assyria Bulletin* 2 (1988), 3-30.

¹⁵ Greta Van Buylaere, Mikko Luukko, "A Neo-Assyrian Estate Sale Contract from the Late Seventh Century", *Die Welt des Orients* 46/2 (2016), 152-161.

¹⁶ Koray Toptaş ve Faruk Akyüz, "A Neo-Assyrian Sale Contract from the Province of the

Ele geçen metinler, özel şahıslar tarafından işletilen arazilerin varlığına işaret etmekte ve bu arazilerde önemli miktarlarda tahıl üretiminin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Özellikle Tuşhan (Ziyaret Tepe), Yeni Asur Dönemi'nde tarımsal açıdan verimli topraklara sahip olması nedeniyle adeta bir tahıl deposu olarak işlev görmüştür. Bu durumu destekleyen bulgular arasında, burada yapılan kazılarda ortaya çıkan bir odadaki tabletlerin çoğunun tahıl makbuzları ve kredi metinleri ile ilgili olması ve 300 Asur *emēru* ölçüsüne¹⁷ kadar tahıl taşıyan üç küpün bulunması bu odanın tahıl depolamak için kullanıldığını doğrulamaktadır.¹⁸ Bu durumu, bölgeyi tahıl tedarik alanı olarak kullandığını belirten II. Asurnasirpal'in RIMA 2: A.0.101.19: 95-96 no'lu yazıtında yer alan ifadeler de güçlendirmektedir:

*“Nairi topraklarında Asur kalelerini elinde tutan (ve) Aramiler'in boyun eğdirdiği Asurluları terk ettikleri şehirlerine (ve) evlerine yerleştim. Onları huzurlu bir yere yerleştirdim. Bīt-Zamanili Amme-ba'li'ye ait 1.500 Ahlamu-Aramisini Asur'a getirdim. Nairi topraklarının hasadını topladım ve onu Tuşhan, Damdammusa, Sinabu ve Tidu şehirlerindeki topraklarımın geçimi için depoladım.”*¹⁹

Güneydoğu Anadolu'da yapılan kazılarda ortaya çıkan bu arşivler, halkın kendilerine ait toprakları işlettiklerini ve tarımsal faaliyetlerin yoğun bir şekilde sürdüğünü göstermesi açısından büyük öneme sahiptir. Öyle ki bölgede yerleşim ve arazi kullanım seviyelerinde, Yeni Asur işgali ile birlikte %300'e varan bir oranda artış olmuştur.²⁰ Bu artış, belgelerin de özellikle yoğunlukta olduğu Yukarı Dicle Bölgesi için geçerlidir. Bölgenin tahıl

Chief Cupbearer (rab-šāqê) kept at the Hasankeyf Museum (Batman)”, *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 111/1 (2021): 77-87.

¹⁷ 1 *emāru* = 10 *sūtu* = 100 *qū* şeklindedir ve 1 *qū* 1.84 litre olarak belirtilmiştir. Bu değer, bir standart ölçü olarak belirlenmiş olup, *qū* ölçüsünün çeşitli oranlarda olabileceği de bilinmektedir. Buna göre, *dannu* (ağır) *qū*, 1.84 litre; *qallu* (hafif) *qū*, 0.92 litre; Babil *qū*'suna dayalı ölçek, 0.842 litre ve Tell el-Rimah küplerinden elde edilen *qū*, 0.79-0.81 yani yaklaşık olarak 0.8 litre olarak hesaplanmıştır. Bkz. Salvatore Gaspa, “Vessels in Neo-Assyrian Documents: Capacity Measures and Listing Conventions”, *State Archives of Assyria Bulletin* 16, (2007): 172-173.

¹⁸ Simo Parpola, “Cuneiform Texts from Ziyaret Tepe (Tuşhan), 2002-2003”, *State Archives of Assyria Bulletin* 17 (2009), 10.

¹⁹ Grayson Albert Kirk, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)* (Toronto; Buffalo: University of Toronto Press, 1991), 2/261. Kurkh Monoliti olarak bilinen bu yazıt, Diyarbakır'ın 40 km güneydoğusunda, Üçtepe Höyüğü'nde bulunmuştur. Bu yazıtla ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Kemalettin Köroğlu, “Anadolu'daki Yeni Assur Dönemi Stelleri ve Kaya Kabartmaları”, *Assurlular: Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur'un Krallığı*, ed. Kemalettin Köroğlu, Selim Ferruh Adalı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 169-170.

²⁰ Atakan Akçay, Serdar Özbilen, *Yeni Asur dönemi Yukarı Dicle Bölgesi Eyalet Sistemi ve Tarımsal Kolonicilik* (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2023), 76-78.

yetiştirmeye elverişli iklim koşulları ve nehir ulaşımı sayesinde ürünlerin merkeze kolayca taşınabilmesi, buranın stratejik önemini artırmıştır. Bu bağlamda, Asur Devleti'nde bu bölgelerin işlenmesinin önemli bir kısmının, arazi devir ve borç metinlerinden de öğrendiğimiz üzere, özel şahıslar tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Söz konusu metinler, Yeni Asur Devleti'nin Anadolu'da özel şahıslar üzerinden yürüttüğü üretim politikası hakkında çok yönlü bir tablo çizmektedir. Çalışmamızda bu konu, arazi devri ve hububat borçları hakkında olan başlıklar üzerinden incelenerek dönemin tarımsal üretim ilişkileri, devletin etki alanı ve tahıl üzerinden finansman sistemi, yukarıda bahsi geçen arşivlerdeki bulgular ışığında değerlendirilmiştir.

Arazi Satış/Devir Belgeleri

Güneydoğu Anadolu'da ortaya çıkan metinler, Yeni Asur Devleti'nde ekilebilir alanların bir kısmının şahıslar tarafından işletildiğini ve yönetildiğini göstermesinin yanı sıra, toprak sahipliğinin en önemli noktasının mülkiyetin tescili olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, geçerli bir arazi satış sözleşmesinin düzenlenmesi, kamusal bildirim ve kayıt prosedürlerinin yerine getirilmesiyle sağlanıyordu. Bu nedenle, mülkiyetin yasal olarak tanınması, devletin toprak yönetiminde merkezi bir rol oynaması açısından önemlidir.²¹

Bu sözleşme metinlerinde; alıcı ve satıcının isimleri, mülkün yeri, türü (arsa, bağ, bahçe, tarla vb.), yüzölçümü, topografik bilgileri, mülk üzerindeki kullanım hakları, satış bedeli, devir tarihi, vergilendirme durumları ve şahitler gibi detaylar yer alırdı (**Tablo 1**). Devir belgelerinde yer alan bu maddeler, standart cümlelerden oluşmakta ve hemen hemen bütün arazi devir belgelerinde kullanılmaktadır. Örneğin Marqasi 28 no'lu metinde yer alan şu ifadeler, mülkiyet devri sürecinde hukuki çerçevenin ne kadar titizlikle uygulandığını göstermektedir:

“Satılan tarlanın sâhibi Erība-ilu'nun mührü. Nabû-uşezib, valinin bahçesinin yanındaki, Nani'nin bahçesinin yanındaki, Abdadbâ'nın bahçesinin yanındaki, Şarru-Darişi'deki 3 hektarlık ekilmiş tarlanın sözleşmesini yaptı. (Tarlayı) Erība-ilu'dan 3 şeql gümüş karşılığında aldı. Gümüş tam olarak ödenmiştir. O tarla (böylece) satın alınmış (ve) sahip

²¹ Postgate, “Ownership and exploitation of land in Assyria in the 1st millennium B.C.”, 143. Eğer toprak satın alma yolu ile değil de kral tarafından hibe edildiyse, bu metin ferman şeklinde hazırlanır ve kraliyet mührü (*unqu*) ile mühürlenirdi, bkz. Kataja - Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period*. İlgili metin örnekleri için, bkz. SAA 12, 25; 26; 29; 30.

olunmuştur. Mahkemede itiraz geçerli değildir. Her kim sonradan, ne zaman (olursa olsun) ortaya çıkar, ister Erība-ilu, ister onun çocukları, ister onun torunları, ister kardeşleri, isterse kardeşlerinin çocukları, Nabû-uşēzib'den, onun çocuklarından, onun torunlarından, onun kardeşlerinden, onun kardeşlerinin çocuklarından hak talep ederse, 10 mina arıtılmış gümüş (ve) 1 mina saf altını Marqasi şehrinde oturan tanrı Nergal'in kucağına koyacak. 10 katı gümüş onun sahiplerine ödenecektir. Onun davasında itiraz dikkate alınmayacaktır. Şahitler: hazannu Şurši, Nabû-ahu-uşur, hazannu'nun oğlu Nabû-şēzib, Nabû-nādin-şumi, kâtip Nabû-şumu-iddina. Nisannu ayının 26. Günü; Dūr-Şarrukēn valisi Nabû-bēlu-uşur'dan. Aramice satır: Erība-ilu'ya 3 hektarlık bir tarlanın satın alınması.”²²

Özenle hazırlanan bu belgeye göre, eğer sözleşme şartlarına uyulmazsa 10 mina arıtılmış gümüş ve bir mina saf altının cezai işlem olarak uygulanacağı belirtilmektedir.²³ Bu durum da satış işlemine dair herhangi bir itiraz olduğunda ciddi yaptırımlar öngörüldüğünü ve tarafların haklarının korunması amacıyla tüm şartların açıkça belirtilerek bir şeffaflık sağlandığını, mülkiyet hakkının ne kadar sıkı korunduğunu ve mülk sahiplerine hukuki bir güvence sağlanarak gelecekte ortaya çıkabilecek sorunların önüne geçilmeye çalışıldığını göstermektedir.²⁴ Sözleşmenin son kısmında yer alan şahitlerin bulunması ve bunlar arasında yüksek rütbeli memurların da yer alması, mülkiyet haklarının korunmasında bir resmiyet kazanıldığının en güçlü kanıtıdır. Örneğin, söz konusu metnin şahitler kısmında, *hazannu* unvanlı bir memurun adı geçmektedir. Asur şehirlerinde belediye başkanlığına denk gelen görevi icra eden bu memurlar,²⁵ devlet ve özel arşivlerde yer alan arazi satış belgelerinin şahitler kısmında sıklıkla anıldığı gibi, aynı zamanda devri yapılan arazilerin güvence altına alınmasını sağlayan ve hiç kimsenin el

²² Günbatti vd., *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, 74-76.

²³ Sözleşme şartlarına uymama veya vazgeçme durumları genellikle, herhangi bir iptal, dava veya talebin geçersiz olduğunu belirten, “*tuāru dēnu dabābu*” ifadeleri metinlerde sıklıkla yer almaktadır. Konuya ilişkin ifadelerin incelenmesi ve örnekler için bkz. Karen Radner, *Die Neuassyrischen Privatrechtsurkunden: als Quelle für Mensch und Umwelt* (Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1997), State Archives of Assyria Studies 6/353-356.

²⁴ Marqasi 21; 22; ACP 13 no'lu mülk satış metinlerinde 10'ar mina gümüş; ACP 10; 11; 12; 20; Gir. 86/23 ve 2018-65 (A) no'lu metinde mülkün fiyatının 10 katı; ACP 20; Gir. 86/23 no'lu metinlerde tapınlara belli bir miktar para bırakılmasına ilişkin cezai işlemler yer almaktadır.

²⁵ CAD H: 163-165; AHw: 338-339; CDA: 113. Daha detaylı bilgi için bkz. Greta Van Buylaere, “The Role of the Hazannu in the Neo-Assyrian Empire”, Leonid Efimovich Kogan vd. (ed.), *Proceedings of the 53e Rencontre Assyriologique Internationale – Vol. 2: City Administration in the Ancient Near East*, (2010), 229-246; Evelyn Klengel Brandt and Karen Radner, “Die Stadtbeamten von Assur und ihre Siegel”, Simo Parpola and Robert M. Whiting (ed.), *Assyria 1995*, (Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1997), 137-158.

koyamayacağını belirten standartlaşmış bölümlerde de yer almaktadır.²⁶ Bunun dışında, *hazannu*'ların toprak üzerinde yaşanan herhangi bir problemi Asur kralına doğrudan bildirmeleri, *nūsaḫū* ve *šibšu* olarak bilinen tahıl ve saman vergilerinin toplanmasında sorumlu olmaları,²⁷ bu görevlilerin toprak yönetiminin hukuki statüsünü düzenlemede ve tarımsal süreçte yaşanan problemleri merkeze bildirerek bu tarım topraklarının işletilmesini sağlamada tam yetki sahibi olarak çalıştıklarını göstermektedir.

Şahıslara ait topraklarda devlet otoritesinin devam ettiğini gösteren bu örnekler dışında, benzer ifadeleri Marqasi şehrindeki ekilmiş tarla içinde, ekilmemiş bir kısmın kullanım hakkının verilmesine ilişkin olan Marqasi 30 no'lu sözleşmede de görmek mümkündür:

“*İqbi-Adad'a ait olan Marqasi şehrindeki ekilmiş tarla (içindeki) işlenmemiş bahçe. (Bu) bahçeyi Nani'nin sorululuğunda Nabû-šēzib işleyecek. Eğer işlemez ise 10 mina gümüş ödeyecek. Addāru ayının 14. Günü; Samaš-kāšid-ayābi'nin yılı. Şahitler: Marqasi bēl pihāti'si Palil-šallim, Lū-tērik-šarrūssu, Pahunī, Nabū-ahu-iddina, Ubru-Harrān, Ēšidāyu.*”²⁸

Toprağın işlenmesine ilişkin hazırlanan bu metinde de yukarıdaki arazi satış belgesine benzer ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Ancak, burada şahitler kısmında anılan görevli, bu sefer Asur eyaletlerinin başında merkeze bağlı olarak görev yapan *bēl pihati* ünvanlı valilerden biridir.²⁹ Bu görevliler, bağlı oldukları eyaletlerde, kendi idarelerindeki toprakları yönetmenin ötesinde, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi için toprağın ekiminden biçilmesine, tahılın lojistiğinden depolanmasına ve tahıl ile saman vergilerinin toplanmasına kadar olan sürecin tüm aşamalarından sorumluydular.³⁰ Ayrıca, yukarıda da belirtildiği üzere, sözleşme ihlallerine

²⁶ Konuya ilişkin Anadolu arşivlerinden çıkan metin örnekleri için bkz. ACP 10 ve 11.

²⁷ Konuya ilişkin metin örnekleri için bkz. CTN 2, 17; 21; 44; StAT 3, 32; 77; SAA 6, 10; 15-17; 22; 31; 86; 100; 188; 209; 283; 314; 332; SAA 12, 96; SAA 14, 01; 419; SAA 16, 96; SAA 18, 181; EDUBBA 10, 37; 39-41. Daha detaylı bilgi için bkz. Postgate, *Taxation and Conscriptioin in the Assyrian Empire*, 233; Postgate, “Ownership and exploitation of land in Assyria in the 1st millennium B.C.”, 149.

²⁸ Günbattı vd., *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, 77-78.

²⁹ CAD P: 365; CDA: 274; AHw: 862. Bu görevlilere ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Faruk Akyüz, *Asur Ordusu (Yeni Asur Dönemi MÖ 911-612)*, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 87; Faruk Akyüz, “Yazılı Kaynaklar Işığında Yeni Asur Ordusunun Sefer Sürecinde Erzak Temin Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, X/2 (2016): 1-14; Tamás Dezső, *The Assyrian Army II: Recruitment and Logistics*, (Budapest: Eötvös University Press, 2016), 50.

³⁰ Konuya ilişkin metin örnekleri için bkz. SAA 1, 172; 176; 235; SAA 2, 6; 8; SAA 5, 14; 16; 233; 269; SAA 6, 314; SAA 10, 173; SAA 11, 49; SAA 12, 1; 6; 71; SAA 14, 467; SAA 15, 24; 317; SAA 16; 42; SAA 19, 20; 21; 39; 67; 83; CTN 2, 17; 26; 27; 183; 196; ACP 10; 11.

uygulanan para cezaları *bēl pīhati* aracılığıyla tahsil edilirdi.³¹ Böylece tarımsal üretimin sürekliliğini sağlamak amacıyla mülkün yasallığı garanti altına alınır ve meydana gelebilecek herhangi bir aksaklığın önüne geçilirdi.

Mülk edinilirken metinlerde dikkat çeken bir diğer ifade, ilgili mülk için kullanılan, “*zakû*” terimidir. Bu kelime, “temiz” veya “saf” anlamına gelmektedir, ancak satışlardan kaynaklanan yükümlülüklerle ilişkin durumları da belirtir.³² Metinlerde böyle bir ifadenin bulunması, alıcının tarlayla ilgili herhangi bir yükümlülükle karşılaşmayacağı ve arazinin ipotekli olmadığını göstermektedir. Örneğin, ACP 12 no’lu, toplamda 4 hektarlık arazi satış belgesinin son kısmında şu ifadeler yer almaktadır:

“*Tarla ipoteksiz (A.ŠÁ za-ku-ú). Hiçbir kraliyet koruması, šābišu topalayıcısı ya da kuyu sorumlusu buraya müdahale etmeyecek.*”³³

Tarlanın bir yükümlülüğünün bulunmadığı açıkça belirtildikten sonra, muhtemelen tarla üzerinde bir sorumluluğu olan bu görevlilerin ilgili mülke müdahale edemeyecekleri de garantileniyordu. Böylece alıcı ve satıcı arasında tarla üzerinde herhangi bir yükümlülüğün kaynaklanacak bir sorunun yaşanmayacağı taahhüt ediliyordu. Bu durumun en güzel örneği Orta Asur Kanunları’nda yer almaktadır:

“... *Tarla ve evi para karşılığında almadan evvel, bir ay süreyle bir dellâli üç defa Assur şehrinin (satın alacağı mallar oradaysa) ortasında bağirtacaktır. Veya tarla ve evi alacağı şehirde üç defa şöyle bağirtacaktır: “Falanın oğlu, filanın, şehrin yakınında bulunan tarla ve evini, gümüş karşılığı alacağım, onları almak isteyen veya onlar hakkında itirazı olan varsa, vesikalarını çıkarsınlar (gösterebilirler). Qēpu’ların önüne koysunlar, şikâyet etsinler, temize çıksınlar, (sonra) alsınlar”. Bu bir aylık süre içinde, henüz daha zaman varken, unutmadan tabletlerini çıkaranlar, qēpu’ların önüne getirenler, tarlası hakkında böyle hareket edenler tarlası hakkında salim (temize çıkmış) olacak ve onu alacaktır. Dellâlin Assur şehrinde bağıracağı günde, kralın önünde olan (sukkallu) vezirlerden bir tanesi, bir şehir kâtibi, dellâl ve kralın qēpu’ları hazır olacaklardır. Eğer, tarla ve ev alan*

³¹ Konuya ilişkin olarak SAA 14, 207 no’lu metinde yer alan şu ifadeler önemlidir: “*Her kim sonradan, ne zaman (olursa olsun) ortaya çıkar, ister Aššur-zeru-ibni ister onun çocukları, ister onun torunları, Nabû-šumu-ibni ve oğullarından hak talep ederse, Ninurta’ya 5 mina arıtılmış gümüş (ve) 2 mina saf altın verecek, şehrin valisine bir talent altın verecek ve paranın on katını sahiplerine iade edecek. Davasında itiraz dikkate alınmayacaktır.*” Bkz. Mattila Raija, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Šin-šarru-iškun*, (Helsinki: Helsinki University Press, 2002), 162-163.

³² CAD Z: 25-27; CDA: 443; AHw: 1505.

³³ Denyse Homès-Fredericq, Paul Garelli, *Maallānāte: Archives d’un centre provincial de l’empire Assyrien*, 74-76.

*insan başka bir şehirde ise, şehrin üç büyüğü ve hazannu'su hazır olacaklardır. Dellâli çağirtacaklar, tabletlerini yazacaklar ve vereceklerdir. Şöyle diyerek: "Bu bir ay içinde üç defa dellâl çağırdı, bu bir ay içinde tableti getirmeyenin ve qēpu'ların önünde onu göstermeyenin tarla ve evden eli kalkacaktır (iddiası olmayacaktır)."*³⁴

Kanun metninde yer alan bu ifadeye göre, bir ay boyunca bir dellâlin üç defa şehrin ortasında, satışa engel olabilecek bir durum var mı diye duyuru yapması, gelecekte yaşanabilecek bir sorunun önüne geçilme çabasının bir göstergesidir. Anlaşılan Orta Asur Kanunları'nda yer alan bu ifadeler, yasal belgelere de yansımış ve konuya ilişkin önlem alınmaya çalışılmıştır. Ancak yine de mülk üzerinde herhangi bir durumdan kaynaklanan anlaşmazlık yaşanırsa, bu durum doğrudan mahkemeye taşınmakta ve *sartinnu* (baş hakim) tarafından karara bağlanmaktaydı.³⁵ Örneğin, Ma'allânâte arşivlerinden gelen ACP 22 no'lu bir dava metninde yer alan şu ifadeler, konuya ilişkin tipik bir örnek teşkil etmektedir:

*"Harrânâya'nın 2 ½ mina gümüş karşılığında satın aldığı Ni'imete şehrinin arazisiyle ilgili davaya gelince, Harrânâya araziyi İlu-uşur'a iade etti. Arazinin gümüşü yerine, Ma'allânâte İlu-uşur'un kölesi Kutâsu, Harrânâya'ya 2 ½ mina gümüşe eşdeğer olarak sözleşmeyle verilmiştir. İlu-uşur ve Harrânâya aralarında uzlaşma (sağlandı). Mahkemede itiraz geçerli değildir. Kim (buna) itiraz ederse, Guzânalı Adad onun davacısı olsun! Savaş kralı Nergal onu hastalıktan ya da katliamdan kurtarın! Arbelalı İstar'a yedi adam adayacaktır. Dava açması halinde başarılı olamayacaktır."*³⁶

Metinde geçen ifadeler, tarım arazisinde hak sahibinin tespit edilmesi, konuya ilişkin mahkemenin kurulması ve karara bağlanması devletin mülkiyet hakkını koruma yükümlülüğünün bir yansımasıdır. Bu durum, bireylere ait mülkler üzerinde yaşanan anlaşmazlıklarda, devlet içinde işleyen bir adalet sisteminin mevcut olduğunu ve hukuki yollara başvuruyla kişilerin haklarını arayabildiklerini göstermektedir.

Arazi satış belgelerinin en önemli özelliklerinden biri de toprağın vergilendirmesine ilişkin bilgiler vermesidir. Bilindiği üzere, Asur Devleti'nde

³⁴ Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduka Fermanı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, ts.), 256-257.

³⁵ CAD S: 185-186; CDA: 318; AHw: 1031. Ancak Radner bu memur için "baş hâkim" tanımlamasından ziyade, "baş icra memuru" kullanımını tercih etmektedir (Karen Radner, "The Reciprocal Relationship between Judge and Society in the Neo-Assyrian Period", *Maarav* 12/1-2 (2005), 55). Ayrıca *sartinnu* görevlileri için bkz. PNA 4/1: 131-132.

³⁶ Denyse Homès-Fredericq, Paul Garelli, *Maallânâte: Archives d'un centre provincial de l'empire Assyrien*, 82-83.

kral tarafından herhangi bir muafiyet sağlanmadığı sürece,³⁷ bütün tarımsal arazilerden *nūsahū* ve *šibšu* vergileri alınırdı.³⁸ Eğer bir muafiyet sağlandıysa, bu durum arazi devir belgelerinde belirtilir ve örneğin yukarıda bahsettiğimiz, 2018-65 (A) no'lu Batman tabletinde olduğu gibi “*nūsahū vergisinden muaf*” ifadesi kullanılırdı.³⁹ Burada bahsedilen muafiyet sağlanmasının nedeni tam olarak bilinmemektedir. Ancak toprağın bağlı olduğu idarenin tarla işletimiyle ilgili genel bir hükmü varsa bu durum, mülkiyet devir belgesinde özellikle belirtilirdi. Örneğin SAA 6, 191 no'lu bahçe satış belgesinde, *ilku* görevine ilişkin durum, “*Bahçenin tahıl vergileri alınmayacak, kasaba ile ilku hizmeti yapmayacaktır*”⁴⁰ şeklinde belirtilmektedir. Yine II. Sargon'un kâtibi Nabûkatbi-ahhēšu'nun, muhtemelen Dūr-Šarrukīn'de yer alan bir araziye satın aldığı kaydeden, SAA 6, 31 no'lu belgenin toprakla ilgili şartlarında, “*Kasabası ile kuyudan su çekebilir. Kasabasıyla birlikte ilku görevini yapmak zorunda değildir*.”⁴¹ ibaresi yer almaktadır. Anlaşılan özel mülklerde tarım arazilerinin sulama sistemlerini kullanma ve vergilendirme usulleri, ilgili idarenin bulunduğu yere göre değişiklik göstermekteydi.⁴² O halde Yeni Asur Devleti'ne bağlı olarak, Anadolu'da yer alan özel mülklerde de böyle bir sistemin uygulanmış olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Hububat Borcu Belgeleri

Tahıl ürünleri Mezopotamya coğrafyasında temel gıda maddesi olmasının yanı sıra yaygın bir değer standardı olarak kullanılmış ve krediler bu ürünler üzerinden değerlendirilmiştir.⁴³ Yeni Asur arşivlerinde, pek çok ekonomik içerikli metin bu konuya ilişkin bilgi sunmakta ve bunlar mevsimsel ve

³⁷ Vergi muafiyetleri Asur kralları tarafından sağlanırdı ve genellikle Asur'a hizmet eden sadık memurlara ve tapınaklara yapılırdı. Bkz. Kataja and Whiting, *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period*. Bunun dışında askeri tesislerin etrafındaki arazilere de bu tip muafiyetlerin verildiğine ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bkz. SAA 15, 15; 16.

³⁸ *nūsahū* vergisinin %10, *šibšu* vergisinin %25 oranlarında alınmış olabileceği tahmin edilmektedir. Bkz. Postgate, *Taxation and Conscription in the Assyrian Empire*, 233. SAA 6, 176 ve SAA 14, 41 no'lu metinlerde bu oran, “*nūsahū* 1/10, *šibšu* ¼” şeklinde verilmiştir.

³⁹ Koray Toptaş, Faruk Akyüz, “A Neo-Assyrian Sale Contract from the Province of the Chief Cupbearer (rab-šāqê) kept at the Hasankeyf Museum (Batman)”, 81.

⁴⁰ Kwasman, Theodore, Parpola, Simo, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon* (Helsinki: Helsinki University Press, 1991), State Archives of Assyria 6/152-153.

⁴¹ Kwasman, Theodore, Parpola, Simo, *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*, State Archives of Assyria 6/29-32.

⁴² Mülk devir belgelerinde, vergilendirme durumlarına ilişkin bilgilerin yer aldığı metinler için bkz. SAA 6, 176; 277; SAA 14, 259.

⁴³ Péter Vargyas, *A History of Babylonian Prices in the First Millennium BC - Leiden University* (Heidelberg: Heidelberg Orientverlag, 2001), 59.

tarımsal açıdan üretken döngüleri ifade ederken dönemin ekonomisini de ortaya koymaktadır. Tahıl kredi metinlerinin⁴⁴ en önemli özelliklerinden biri, dönemin koşullarına bağlı olarak tahıl fiyatlarındaki dalgalanmalara ilişkin bilgiler sunmasıdır (**Tablo 2**). Bu dalgalanmaların nedeni arz talep ilişkisidir. Hasadın yapıldığı tarihten bir sonraki hasada kadar geçen süreçte ürünleri tükenenler, piyasada tahıl talebi oluşturmaktaydı. Örneğin, normal şartlar altında, hasadın iyi olduğu dönemlerde insanların arpaya olan talepleri önemli ölçüde azalmakta ve fiyatlar da normal seviyelere çekilmekteydi. Nitekim toprağın verimliliğinin arpa fiyatlarını etkilediğine ilişkin örnekler bulunmaktadır. Bunlardan biri III. Tiglat-pileser dönemine ait, Aşşūr-mātka-tēra tarafından gönderilen SAA 19, 19 no'lu metindir. Metinde bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

“Kr[al]ın toprakları iyi durumdadır; kraliyetin ma'uttu tarlaları hasat edilmiştir. Ülkede piyasa fiyatı (mahū)⁴⁵ son derece elverişlidir: Ninive'de bir emēru arpa, bir mina bakır karşılığında satılmaktadır, Halahhu'da 1.5 emēru bir mina bakır, bozkırda 2 emēru bir mina bakır etmektedir.”⁴⁶

Metin, kraliyetin geçim kaynağı olan tarlaların hasat edildiğini ve ekonominin istikrarlı olduğunu vurgulamaktadır. Bir diğer ifade ise, Asurbanipal'in RINAP 5 Asurbanipal 004: i22-i30 no'lu metninde kayıtlıdır ve toprağın verimliliğinin fiyatları etkileyişi kral tarafından şöyle aktarılmaktadır:

⁴⁴ Daha detaylı bilgi için, bkz. Karlheinz Deller, Frederick Mario Fales vd., “Neo-Assyrian Texts from Assur Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin”, *State Archives of Assyria Bulletin* IX/2 (1995), 53-55. Kredi metinlerinin tasarımına ilişkin, bkz. John Nicholas Postgate, *Fifty Neo-Assyrian Legal Documents* (Warminster, 1976), 5-6; Karen Radner, *Die Neuassyrischen Privatrechtsurkunden: als Quelle für Mensch und Umwelt* (Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1997), *State Archives of Assyria Studies* 6/27-31; Suzanne Herbordt, Raija Mattila vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel* (British Institute for the Study of Iraq, 2019), *Cuneiform Texts from Nimrud* 6/37; Ömer Kahya, “Güray Müze'den Yeni Asurca Bir Etiket”, *Belleten* 84/299 (2020), 22; Faruk Akyüz, “İmparatorluğun Hafızası: Yeni Asur Döneminde Dil ve Yazı”, İrfan Albayrak vd. (ed.), *Prof. Dr. Salih Çeçen'e Armağan*, (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2023), 208-209; Lipiński, *Studies in Aramaic Inscriptions and Onomastics III, Ma'lānā*, 29; Frederick Mario Fales, *Aramaic Epigraphs on Clay Tablets of the Neo-Assyrian Period* (Rome: Università degli studi “La Sapienza”, 1986), 24.

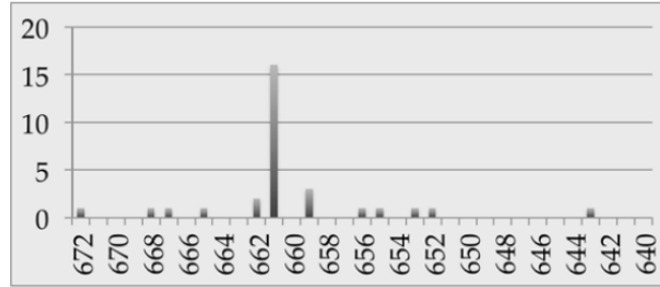
⁴⁵ *mahīru* sözlüklerde, pazar yeri, ticari faaliyet ve eşdeğer olan fiyat, oran, alış fiyatı gibi anlamlarda kullanılmaktadır (CAD M/1: 92; CDA: 190; AHw: 583). Bu fiyatların ise, eyaletlere ve zamana göre etkilendiği bilinmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Fales, Frederick Mario, “Prices in Neo-Assyrian Sources”, *State Archives of Assyria Bulletin* 10/1 (1996), 22-23.

⁴⁶ Luukko, Mikko, *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud* (Helsinki: Helsinki University Press, 2012), *State Archives of Assyria* 19/21.

“Tanrı Adad yağmurlarını saldı (ve) tanrı Ea pınarlarını açtı. Buğdayın yüksekliği beş arşındı (ve) tahıl koçanları beş-altı arşın uzunluğundaydı. Başarılı hasat(lar) ve bol miktarda tahıl, mera arazilerinin sürekli olarak gelişmesini, meyve bahçelerinin meyvelerle bereketli olmasını (ve) sığırların başarılı bir şekilde yavrularını doğurmasını sağladı. Benim hükümdarlığım sırasında bolluk vardı; benim yıllarımda bol ürün birikti. Tüm ülkemde, bol ticaret (sayesinde), (bir) şeşel gümüşe on emēru tahıl, bir emēru şarap, iki sūtu yağ (ve) bir talent yün satın alınabilir. Her geçen yıl tanrı Enlil’in kullarına bolluk ve adaletle çobanlık yaptım.”⁴⁷

Metinde Asurbanipal, hükümdarlığı sırasındaki refahı anlatmaktadır. Hava koşullarının uygun olması nedeniyle, bu dönemde ürünler artmış, ticaret yapılmış ve ürün kur fiyatları normalleşmiştir. Yani dönemin ekonomik ve sosyal koşullarının oldukça elverişli olduğu anlaşılmaktadır.

Hasat kötü olduğunda veya kıtlık yaşandığında, arpaya olan talep artınca, hububat borçları yüksek fiyattan veriliyordu.⁴⁸ Örneğin, aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere, Nabû Tapınağı’ndan gelen hububat borçlarına ilişkin metinler, MÖ 672 ile 652 yılları arasında, yani Asarhaddon’un saltanatının sonundan oğlu Asurbanipal’in saltanatının 16. yılına kadar olan döneme ait olup, 20 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Ancak metinlerin büyük bir kısmının özellikle MÖ 661 yılından geldiği görülmektedir. Muhtemelen bu tarihte mahsullerde az verim alınmış ve bu durum da daha fazla hububat talebini arttırmış olmalıydı.⁴⁹

Figür 1. Nabû Tapınağı’ndan tahıl borçlarının verilmiş tarihlerine ilişkin grafik (Suzanne Herboldt, Raija Mattila vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel*, Cuneiform Texts from Nimrud 6/38).

⁴⁷ Novotny, Jamie, Jeffers, Joshua, *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668–631 BC)*, *Aššur-etel-ilāni (630-627 BC) and Šîn-šarra-iškūn (626-612 BC), King of Assyria, Part 1*, (*The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period, Volume 5/1*) (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2020), 83.

⁴⁸ Vargyas, *A History of Babylonian Prices in the First Millennium BC - Leiden University*, 120.

⁴⁹ Herboldt, Mattila vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel*, 38.

Yeni Asur Devleti'nde, tahıl kredi faaliyetleri devlet,⁵⁰ tapınak⁵¹ ve özel olmak üzere üç elden yürütülmekteydi. Konumuz kapsamında değerlendirdiğimiz özel arşivlerde yer alan kredi metinleri, piyasada kâr elde etmek amacıyla hem tarımsal faaliyetleri yürüten hem de kredi sağlayan belli grupların varlığını göstermektedir.⁵² Bu gruplar, hasat zamanında çeşitli borç ve faiz oranlarını kullanarak hem kâr elde etmiş hem de dolaylı yoldan çiftçilere kredi sağlayarak tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesine katkıda bulunmuşlardır. Burada Anadolu'da ele geçen Yeni Asur tabletlerinde, tahılın miktarı, türü, ölçüldüğü kabın hacmi, borcu veren ve alan kişiler, hasatçı ifadesi, borcun geri ödeneceği tarih, faiz oranları, kefil, şahitler ve sözleşmenin yapıldığı tarih gibi bilgiler genellikle standart ifadelerle sunulmaktadır.⁵³ Asur kazılarında ortaya çıkan ve Aşşūr-şallim-ahhē'ye ait olan arşivden, StAT 3, 40 no'lu metin, bu bilgilerin hemen hepsini içerdiği için konuya ilişkin güzel bir örnek sunmaktadır:

“[Aşşūr]-şallim-ahhē'ye ait 6 emēru [x sūtu ar]pa, Ekallāti'den Šulm[u-ah]hē oğlu Ana-šēp-šarri-iddina'nın sorumluluğundadır. Her bir emēruya karşılık (faiz olarak) 5 sūtu (verecek). (O ayrıca) Bir hasatçı (verecek). Kanūnu ayı. Nabû-sag̃bi'nin limum yılı. Şahit: ellinin komutanı [Ša]maš-bēlu-uşur. [Şahit]: Šamaš-ahu-uşur. Şahit: Šamaš-ibni. Şahit: [Aşşūr]-ālik-pāni. Şahit: [Da]w[I]i. İnşa edilmiş bir ev, kirişleriyle (ve) kaplarıyla birlikte rehin olarak bırakılır.”⁵⁴

⁵⁰ Resmi görevlilerin arşivlerinden ele geçirilen metinler, devletin tarımsal faaliyetlerde çiftçiyi desteklemek amacıyla finansal rolünü izlememize yardımcı olmaktadır, bkz. John Nicholas Postgate, *The Governor's Palace Archive*, (London: British School of Archaeology in Iraq, 1973), XV. İlgili metin örnekleri için bkz. SAA 6, 60; 62; 67-71; 73-79; CTN 3, 11; 13; 14; 42-44; ACP 23-25; 66; SAA 14, 98; 99.

⁵¹ Nabû Tapınağı'ndan ortaya çıkan metinler, tapınakların tarımsal bir kredi bankası gibi faaliyet gösterdiklerine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır, bkz. Herbordt, Mattila vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel*, Cuneiform Texts from Nimrud 6. İlgili metinler için, bkz. CTN 6, 10-49.

⁵² Özel şahıslara ait arşiv ve kredi metinleri için, bkz. Šamaš-šarru-uşur (CTN 6, 88; 89; 102-107), Asalluhi- šumu-iddina (SAA 14, 431; 432), İnurta-šarru-uşur (SAA 14, 436; 444), Ubru-Nergal (Marqasi 11-13); Lā-qēpu (Marqasi 19); Aşşūr-şallim-ahhē (StAT 3, 40; 43; 46; 48; 52), Šarru-iqbi (StAT 2, 64; 72; 73), Dada-ahhe (SAAB 5, 2; 3; 8; 31) Dūrī-Aşşūr (WVDO G 152 V 1 010; 023), İl-manāni (AfO Beih 06, TH 101; 102; 105), N 21 Arşivi (SAAB 9, 105; 110; 116), N 24 Arşivi (SAAB 9, 128; 135), Mısırlılara Ait Arşiv (StAT 2, 186-189), Diğer arşivler (StAT 2, 97; 111; StAT 3, 29; 107; CTN 2, 105; 110; Marqasi 26; 33; SAA 6, 221; SAA 14, 88; 124; 134; 458; SAAB 17 40 04; 76 14).

⁵³ Daha detaylı bilgi için, bkz. Kahya, “Güray Müze'den Yeni Asurca Bir Etiket”, 23; Ponchia, “Neo-Assyrian Corn-Loans: Preliminary Notes”, 40.

⁵⁴ Betina Faist, *Alltagstexte Aus Neuassyrischen Archiven Und Bibliotheken Der Stadt Assur* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2007), StAT 3/76-77.

Aššūr-šallim-aḥḥē'ye ait olan 6 *emēru* ölçüsünde bir hububat borcunu içeren bu metinde, *emēru* başına 5 *sūtu* yani %50 oranında bir faiz uygulandığı görülmektedir. Bu ödemeler genellikle belli bir yüzdelik oranda, ödemenin yapılacağı gün ana paranın üzerine eklenirdi. Örneğin Ubrunergal'e ait hububat borç belgelerinde (Marqasi 11-13) bu oran %30 civarında iken, İssār-dūrī (Marqasi 26), Šurši (Marqasi 33) ve Harrānāya'ya ait hububat borçlarında (ACP 24; 25) bu oranlar %50 olarak gösterilmiştir. Kimi zaman da alınan hububatın zamanında ödenmediği görülmektedir. Bu durumda ise cezai işlem olarak belli bir oranda tahıl artışı uygulanırdı.⁵⁵ Muhtemelen alacaklı, hasat sonrası yaşanabilecek fiyat dalgalanmalarına karşı kendisini korumak ve kâr elde edebilmek adına bu tür bir uygulamaya başvuruyordu.⁵⁶

Yeni Asur Dönemi'ne ait Anadolu arşivlerinden ele geçen hububat borçlarına ilişkin metinlerde, yükümlülükler için Orta Asur Dönemi'nden itibaren bilinen terminoloji kullanılmıştır.⁵⁷ Örneğin, *ina puhi ittiši*, "o/onlar karşılığında aldı" ya da "o/onlar borç olarak aldı" ifadesi tahılın borçlu tarafından alındığını açıklamaktadır.⁵⁸ Bu beyanla, borçlu tarafın geri ödeme sorumluluğu açıkça belirtilmiş olurdu.

Diğer bir ifade, harman yerini veya yeni sezon tahıllarının ilk ortaya çıktığı zamanı belirten *ina adri* terimiydi. Postgate, bu ifadenin daha çok harman zamanını ifade ettiğini belirtse de⁵⁹ Anadolu'da ortaya çıkan Yeni Asur Dönemi'ne ait hububat borçlarına ilişkin metinlerde, harman yeri anlamı daha çok tercih edilmiş gibi görünmektedir. Çünkü bazı metinlerde ödemenin alacağı yer belirtilirken, ilgili idari yapıdaki harman yerine atıfta bulunduğu görülmektedir. Örneğin Marqasi 11-13 no'lu metinlerde, "*Marqasi'deki ina adri'de ... ödeyecektir*" ya da SAAB 17 40 04 & 044 05 no'lu metinde, "*Ninive'de ina adri'de anapara miktarını ödeyecektir*" ifadeleri, hasat

⁵⁵ Deller, Fales vd., "Neo-Assyrian Texts from Assur Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin", 53-55. Ayrıca bu çalışmada yer alan hububat borcunun faiz oranları, Postgate'in belirttiği ölçülere göre hesaplanmıştır. Bkz. Postgate, *Fifty Neo-Assyrian Legal Documents*, 42.

⁵⁶ Daha detaylı bilgi için bkz. Postgate, *Fifty Neo-Assyrian Legal Documents*, 42.

⁵⁷ Radner - Schachner, *Das mittelasyrische Tontafelarchiv von Giricano/Dunnu-sa-Uzibi*, 150.

⁵⁸ CAD P: 496; CDA: 278; AHW s. 877. Ayrıca bu ifadeye ilişkin bkz. Postgate, *Fifty Neo-Assyrian Legal Documents*, 37; Barbara Paker, "Nimrud Tablets, 1956: Economic and Legal Texts from the Nabu Temple", *Iraq* 19/2 (1957), 126; Barbara Paker, "The Nimrud Tablets, 1952: Business Documents", *Iraq* 16/1 (1954), 195; Karen Radner, "Neo-Assyrian Period", *Security for Debt in Ancient Near Eastern Law*, ed. Raymond Westbrook, Richard Jasnow (Brill, 2001), 9/265-266.

⁵⁹ CAD A/1: 130; CDA: 5; AHW: 13. Ayrıca bkz. Postgate, *Fifty Neo-Assyrian Legal Documents*, 38.

zamanından ziyade hasat yerine atıfta bulunuyor gibi görünmektedir. Muhtemelen şehir içinde tahıl ödeme noktaları vardı ve burada toplanan ve depolanan tahıl, daha sonra uygun yerlere daha kolay ulaştırılıyordu. Postgate'in de belirttiği üzere, alıcının borçlarını toplamak üzere köy köy dolaşması yerine belli bir noktada ödemelerini almış olma ihtimali daha yüksek görünmektedir.⁶⁰ Çünkü eğer hububatın belli zamanda ödenmesi isteniyorsa, bu durum belli bir tarih verilerek belirtilirdi. Örneğin, StAT 2, 186 ve 188 no'lu metinde yer alan, “*On gün içinde ödeme yapacaklar*” ifadesinin kullanımı bu duruma işaret etmektedir. Benzer şekilde StAT 2, 64 no'lu metinde Du'uzu ayında ve SAA 14, 432 no'lu metinde Ululu ayında ödemelerin alınmak istendiği görülmektedir. O halde hububat borç metinlerinde kullanılan, *ina adri* terminin harman yerini göstermiş olması daha muhtemel görünmektedir.

Aynı zamanda, bu metinlerin çoğu tahıl ile *ēšidu* (hasatçı)'nun⁶¹ temin edilmesine ilişkin bilgileri içermektedir. Buna göre, borçlu hasat zamanında alacaklının tarlasında çalışması gereken hasatçıyı temin etmek zorundaydı. Bu durum çoğu hububat borç belgelerinde olduğu gibi, Anadolu'dan gelenlerde de geçerliydi. Hatta ara sıra *emēru* cinsinden verilen borç miktarı ile hasatçı sayısının eşit olduğu görülmektedir.⁶² Örneğin, Marqasi 26 no'lu metinde 5 *emēru* hububat karşılığında, 5 hasatçı talep edilirken, Marqasi 33 no'lu metinde, 6 *emēru*'ya 6 hasatçı istenmektedir. Ma'allanate'den gelen ACP 24 no'lu metinde ise 3 *emēru* ya karşılık 3 hasatçı talep edilmektedir. Böyle bir uygulamanın neden yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, hasat işlemi, mevsimsel bir çalışma olduğundan belli zamanda belli bir miktar ürünü elde etmek adına böyle bir oranın belirlenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Hububat borç metinlerinde yer alan bir başka önemli konu, borçluya ortak sorumluluk yükleyen ve borç metinlerinde nadiren yer alan depolamak, saklamak anlamlarındaki, “*ša karimūni / karmūni*” ifadesidir.⁶³ Ancak Zaccagnini, sözlük anlamının dışında farklı bir kavrama işaret ederek, bu tabiri “*kim hazırsa / müsaitse / el altındaysa / vb. (ödeyecektir)*” şeklinde çevirmekte ve alacaklının tüm borç miktarını ve faizini geri almak için ilk uygun kişiyi seçme konusunda tam yetkiye sahip olduğunu belirtmektedir.⁶⁴

⁶⁰ Postgate, John Nicholas, *Fifty Neo-Assyrian Legal Documents*, 38.

⁶¹ CAD A/1: 146; CDA: 6; AHw: 16.

⁶² Lipiński, *Studies in Aramaic Inscriptions and Onomastics III, Ma'lanā*, 263-264; Günbattu, vd., *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, 40; Kahya, “Güray Müze'den Yeni Asurca Bir Etiket”, 26; Parker, “Nimrud Tablets, 1956: Economic and Legal Texts from the Nabu Temple”, 126; Karen Radner, “Erntearbeiter und Wein, Neuassyrische Urkunden und Brife im Louvre”, *State Archives of Assyria Bulletin* 11 (1997), 14-15.

⁶³ CAD K: 200; CDA: 149; AHw: 449.

⁶⁴ Carlo Zaccagnini, “Joint Responsibility in Barley Loans of the Neo-Assyrian Period”, *State*

Radner ise Yeni Asur hukuk belgelerinde iki ya da daha fazla kişinin bir yükümlülüğü güvence altına almak için ortaklaşa sorumluluk taşıdığı her türlü bağlamda, “*ša karimūni / karmūni*” ifadesinin kullanıldığını belirtmektedir.⁶⁵ Konuya ilişkin Marqasi 26 no’lu tahıl kredi metinde yer alan, “*ina ad-ri ša kar-mu-ni iddan*” (harman yerinde hazır bulunan ödeyecektir) ifadesi bu bağlamda açık bir örnek teşkil eder. Bu ifade, borçlunun tahılı hasat yerinde hazır bulundurması ve sorumluluk taşıması gerektiğini belirtir, bu da borçluya ortak sorumluluk yükleyen uygulamanın bir tezahürüdür.⁶⁶

Sonuç

Makale kapsamında ele aldığımız arşivlerde yer alan toprak satış belgeleri ve hububat borç metinleri, bireylerin tarımsal mülkiyet işlemleri ve bu topraklar üzerinden yürüttükleri ekonomik faaliyetler hakkında bilgiler içermektedir. Bu metinlerden anlaşıldığı üzere, kişiler sahip oldukları mülkler aracılığıyla tarımsal faaliyetlerde bulunmakta ve bu mülkler üzerinden yapılan kredilendirme işlemleri hem gelir elde etmelerini hem de ekonomik aktivitelerin canlanmasını sağlamaktadır.

Bireylerin kendi mülklerini işletmeleri, devletin toprak üzerindeki üretimi sürdürebilmesinde büyük bir kolaylık sağlamış olmalıdır. Bu nedenle, elimizdeki arazi devir belgeleri ve kredilendirme metinlerinde yer alan ifadeler, sözleşmelerin devlet tarafından ciddiyetle ele alındığını göstermektedir. Bu durum, yalnızca bireyler arasında sosyal bir anlaşma olarak kabul edilmemelidir. Aynı zamanda, devletin uyguladığı bir yasal zorunluluk olarak da değerlendirilmelidir. Çünkü incelediğimiz metinlerde yer alan yaptırımlar, cezai uygulamalar, mülk hakkında mahkemelerin kurulması ve aynı zamanda yüksek rütbede memurların sözleşmelerde isimlerinin yer alması, tarımsal faaliyetlerin yönetiminde merkezi bir denetimin varlığına işaret etmektedir.

İncelenen belgelerden elde edilen bulgular, Yeni Asur Devleti’nin tarımsal faaliyetleri denetleme ve düzenleme konusunda Anadolu’daki etkinliğini ortaya koymaktadır. Böylece hem devletin bu süreçteki kontrol mekanizması hem de Anadolu topraklarında özel şahıslara ait tarımsal

Archives of Assyria Bulletin 8 (1994), 35.

⁶⁵ Troels Pank Arbøll and Karen Radner, “Three Silver Debt Notes from Kalḫu in the Collection of Jørgen Læssøe, with a Discussion of the Neo-Assyrian Joint Responsibility Clause (*ša karimūni*)”, *Zeitschrift für Assyriologie* 113/1 (2023), 94-106.

⁶⁶ Günbatti, vd., *Kahramanmaraş’ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, 71; Arbøll and Radner, “Three Silver Debt Notes from Kalḫu in the Collection of Jørgen Læssøe, with a Discussion of the Neo-Assyrian Joint Responsibility Clause (*ša karimūni*)”, 105.

işletmelerin nasıl kullanıldığı hakkında genel bir tablo oluşturulmuştur. Anlaşılan devlet, Anadolu'daki toprakları da yasal ve düzenleyici çerçevede denetlemiş, gerektiğinde yaptırımlar uygulamış ve yüksek rütbeli memurlar aracılığıyla süreçleri takip etmiştir. Bu bağlamda, devletin merkezi bir denetim ve düzenleme mekanizması kurarak tarımsal üretim ve ekonomik faaliyetlerin düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Yeni Asur Devleti'nde topraklar özel şahısların mülkiyetinde olsa bile, devletin tarım üzerinde baskın bir kontrol ve denetim sağladığını göstermektedir. Buna göre devlet, tarım üzerindeki müdahalesini birkaç temel gerekçeye dayandırmıştır. İlk olarak, tarımsal üretimin düzenli ve verimli bir şekilde sürdürülmesini sağlamak amacıyla merkezi bir denetim ve düzenleme mekanizması oluşturmuştur. Bu, tarımsal üretkenliğin artırılmasına ve kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca, ekonomik istikrarı korumak ve devletin mali kaynaklarını güvence altına almak için tarımsal faaliyetler üzerindeki kontrolü sürdürmüştür.

Tablo 1. Yeni Asur Dönemi Maraş, Ma'allānāte, Girnevaz ve Batman yerleşimlerine ait arazi satış kayıtları

ARAZİ SATIŞ BELGELERİ						
Arşiv	Metin No	Satıcı	Alıcı	Toprak Tipi ve Ölçüsü	Fiyatı	Tarih
Maraş	Marqasi 21	Nergal-iddina Nabû-nammir	Lā-qēpu	Üzüm bağı	x	662
	Marqasi 22	Dādi-sūrī	Lā-qēpu	2 Hektar Tarla	10 <i>šeqel</i>	662
	Marqasi 28	Erība-ilu	Nabû-ušēzib	3 Hektar Tarla	3 <i>šeqel</i>	671
Ma'allānāte	ACP 10	Sin-šēzibanni Abi-rāmu	Handī	30 Hektar Tarla, Bahçe, Harman Yeri ve Kuyu	1 <i>mina</i>	697
	ACP 11	Šulmu-aḥḥē	Handī	X Hektar Tarla	X	696
	ACP 12	Adad-erība	Handī	4 Hektar Tarla	9 <i>šeqel</i>	686
	ACP 13	Silim-Adad	Ahi-larīm	6 Hektar Tarla	x	665
	ACP 20	Qarhāya	Harrānāya	20 Hektar Tarla	1.5 Gargamiš <i>minası</i> ⁶⁷	657
Girnevaz	Gir. 84/84	Hampute, Abu-salām, Mannu-kī- Arba'il	İštar-nādin-ahḥē	Meyve Bahçesi	1 <i>mina</i> 20 <i>šeqel</i>	630/631
	Gir. 86/23	Ahi-yaṛīm	İštar-nādin-ahḥē	X Hektar Tarla	14 <i>šeqel</i>	x

⁶⁷ "Gargamiš *minası*" ifadesine ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Günbattı vd., *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*, 29.

Batman	2018-65 (A)	Hanâna	Aplu-uşur	X Hektar Tarla ve Meyve Bahçeleri	15 <i>mina</i>	x
Mardin	Greta Van Buylaere and Mikko Luukko	Ubru-Adad, Hattaiu	Ab-ahi-la-amaşši	3 Hektar Tarla	7 <i>şeqel</i>	623?

Tablo 2. Yeni Asur Dönemi Maraş, Ma'allānāte ve Ziyaret Tepe'den (Tuşhan) hububat borç sözleşmeleri⁶⁸

TAHİL KREDİ METİNLERİ								
Arşiv	Metin No	Alacaklı	Borçlu	Tahıl Miktarı	Hasatçı Sayısı	Ödeme Zamanı/Yeri	Faiz Oranı	Sözleşme Tarihi
Maraş	Marqasi 11	Ubru-Nergal	Rammān-dâ	20 <i>emēru</i>	1	<i>ina adri</i>	%30	621
	Marqasi 12	Ubru-Nergal	Adad-birtasi	[x]+1 <i>emēru</i>	1	<i>ina adri</i>	%30	621
	Marqasi 13	Ubru-Nergal	x	X <i>emēru</i>	1	<i>ina adri</i>	%30	621
	Marqasi 19	Lā-qēpu	Adad-[...]	30 <i>emēru</i>	x	x	x	x
	Marqasi 26	İssār-dürī	Bēl-nāşir Dādī	5 <i>emēru</i>	5	<i>ina adri</i>	%50	679
	Marqasi 33	Şurşi	İlu-ahhē-erība	6 <i>emēru</i>	6	<i>ina adri</i>	%50	641
Ma'allānāte	ACP 23	Harrānāya	Adad-natan	4,5 <i>emēru</i>	4	x	%50	658
	ACP 24	Harrānāya	Haşānu	3 <i>emēru</i>	3	x	%50	657
	ACP 25	Harrānāya	Bēl-dalli-ilā'ī	3 <i>emēru</i>	x	x	%50	655
	ACP 66	Harrānāya	Ahi-yadi' ve Adda-natan	10 <i>emēru</i>	x	x	x	x
Ziyaret Tepe (Tuşhan)	SAAB 17 040 04 & 044 05	Ahū'a-erība	Haşdāya	6 <i>emēru</i>	x	<i>ina adri</i>	%0	613
	SAAB 17 76 14	x	x	2 <i>emēru</i>	x	x	%0	x

⁶⁸ Bu tablo, "Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel" kitabında yer alan ve Nabû tapınağının kredi metinlerinin incelendiği tablo baz alınarak, devlet görevlilerine ve özel şahıslara ait arşiv metinlerine de uyarlanarak tarafımızca geliştirilmiştir. Bkz. Suzanne Herbordt vd., *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel*, Cuneiform Texts from Nimrud 6/43-44.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Ali Yaseen. *Some Neo-Assyrian Provincial Administrators*. The School of Oriental and African Studies, Doktora Tezi, 1984.
- Akçay, Atakan ve Özbilen, Serdar. *Yeni Asur Dönemi Yukarı Dicle Bölgesi Eyalet Sistemi ve Tarımsal Kolonicilik*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2023.
- Akyüz, Faruk. “Yazılı Kaynaklar Işığında Yeni Asur Ordusunun Sefer Sürecinde Erzak Temin Yöntemleri”. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 10/2 (2016): 1-14.
- Akyüz, Faruk. “İmparatorluğun Hafızası: Yeni Asur Döneminde Dil ve Yazı”, ed. İ. Albayrak, N. Yıldırım, L. G. Gökçek ve K. Toptaş, *Prof. Dr. Salih Çeçen’e Armağan*. 203-219. Ankara, 2023.
- Arbøll, Troels Pank and Radner, Karen. “Three Silver Debt Notes from Kalhu in the Collection of Jørgen Læssøe, with a Discussion of the Neo-Assyrian Joint Responsibility Clause (ša karimūni)”. *Zeitschrift für Assyriologie* 113/1 (2023): 94-106.
- Buylaere, Greta Van. “The Role of the Hazannu in the Neo-Assyrian Empire”. ed. Leonid Efimovich Kogan vd. *Proceedings of the 53e Rencontre Assyriologique Internationale – Vol. 2: City Administration in the Ancient Near East*, (2010), 229-246.
- Buylaere, Greta Van and Luukko, Mikko. “A Neo-Assyrian Estate Sale Contract from the Late Seventh Century”. *Die Welt des Orients* 46/2 (2016): 152-161.
- Deller, Karlheinz vd. “Neo-Assyrian Texts from Assur Private Archives in the Vorderasiatisches Museum of Berlin”. *State Archives of Assyria Bulletin* 9/2 (1995): 3-137.
- Dezső, Tamás. *The Assyrian Army I: The Structure of the Neo-Assyrian Army, 1. Infantry*. Budapest: Eötvös University Press, 2012.
- Donbaz, Veysel. “Some Neo-Assyrian Contracts from Girnevez and Vicinity”. *State Archives of Assyria Bulletin* 2 (1988): 3-30.
- Fales, Frederick Mario. *Aramaic Epigraphs on Clay Tablets of the Neo-Assyrian Period*. Rome: Università degli studi “La Sapienza”, 1986.
- Fales, Frederick Mario. “Prices in Neo-Assyrian Sources”. *State Archives of Assyria Bulletin* 10/1 (1996): 11-53.
- Faist, Betina. *Alltagstexte Aus Neuassyrischen Archiven Und Bibliotheken Der Stadt Assur*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2007.
- Garelli, Paul. “Les archives inédites d’un centre provincial de l’empire assyrien” *Cuneiform Archives and Libraries, Papers Read at the 30e Rencontre Assyriologique Internationale Leiden, 4-8 July 1983*. ed. Klaas R. Veenhof. 241-246. Leiden: Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, 1986.
- Grayson, Albert Kirk. *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*. Toronto; Buffalo: University of Toronto Press, 1991.

- Grayson, Albert Kirk and Novotny, Jamie. *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part I*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2012.
- Günbattı, Cahit vd. *Kahramanmaraş'ta Bulunmuş Yeni Asurca Tabletler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Henshaw, Richards. "The Office of Šaknu in Neo-Assyrian Times. I". *Journal of the American Oriental Society* 87/4 (1967): 517-525.
- Henshaw, Richards. "The Office of Šaknu in Neo-Assyrian Times. II". *Journal of the American Oriental Society* 88/3 (1968): 465-466.
- Homès-Fredericq, Denyse and Garelli, Paul. *Maallānāte: Archives d'un centre provincial de l'empire Assyrien*. Bruxelles: Assyriologique / Assyriologische Zentrum Georges Dossin, 2017.
- Kahya, Ömer. "Güroy Müze'den Yeni Asurca Bir Etiket 2020". *Belleten* 84/299 (2020): 21-28.
- Kataja, Laura and Whiting, Robert. *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period*. Winona Lake, Indiana, 1995.
- Klengel-Brandt, Evelyn and Radner, Karen. "Die Stadtbeamten von Assur und ihre Siegel", ed. Parpola, Simo and Whiting, Robert M. *Assyria 1995*. 137-159. Helsinki, 1997.
- Kemalettin Köroğlu, "Anadolu'daki Yeni Assur Dönemi Stelleri ve Kaya Kabartmaları", *Assurlular: Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur'un Krallığı*, ed. Kemalettin Köroğlu, Selim Ferruh Adalı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 162-207.
- Kwasman, Theodore, Parpola, Simo. *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part I: Tiglath-Pileser III Through Esarhaddon*. Helsinki: Helsinki University Press, 1991.
- Lipiński, Edward. *Studies in Aramaic Inscriptions and Onomastics III, Ma'lānā*. Leuven/Louvain: Peeters Publishers, 2010.
- Luukko, Mikko. *The Correspondence of Tiglath-Pileser III and Sargon II from Calah/Nimrud*. Helsinki: Helsinki University Press, 2012.
- Mattila, Raija. *Legal Transactions of the Royal Court of Nineveh, Part II: Assurbanipal through Šin-šarru-iškun*. Helsinki: Helsinki University Press, 2002.
- Novotny, Jamie, Jeffers, Joshua. *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668-631 BC), Aššur-etel-ilāni (630-627 BC) and Šin-šarra-iškun (626-612 BC), King of Assyria, Part 1, (The Royal Inscriptions of Neo-Assyrian Period, Volume 5/1)*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2020.
- Oded, Bustenay. *Mass Deportations and Deportees in the Neo-Assyrian Empire*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1979.
- Parker, Barbara. "Nimrud Tablets, 1956: Economic and Legal Texts from the Nabu Temple". *Iraq* 19/2 (1957): 125-138.

- Paker, Barbara. "The Nimrud Tablets, 1952: Business Documents". *Iraq* 16/1 (1954): 29-58.
- Parker, Bradley J. *The Mechanics of Empire: The Northern Frontier of Assyria as a Case Study in Imperial Dynamics*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2001.
- Parpola, Simo. "Cuneiform Texts from Ziyaret Tepe (Tuşhan), 2002-2003". *State Archives of Assyria Bulletin* XVII (2009): 1-113.
- Petschow, Herbert. *Neubabylonisches Pfandrecht*. Berlin: Akademie-Verlag, 1956.
- Ponchia, Simonetta. "Neo-Assyrian Corn-Loans: Preliminary Notes". *State Archives of Assyria Bulletin* 4 (1990): 39-60.
- Postgate, John Nicholas. *Fifty Neo-Assyrian Legal Documents*. Warminster, 1976.
- Postgate, John Nicholas. "Ownership and exploitation of land in Assyria in the 1st millennium B.C." ed. A. Finet, P. Talon and M. Lebeau. *Reflets des deux fleuves: Volume de mélanges offerts à André Finet*. 141-152. Louvain, 1989.
- Postgate, John Nicholas. *Taxation and Conscription in the Assyrian Empire*. Rome: Biblical Institute Press, 1974.
- Postgate, John Nicholas. *The Governor's Palace Archive*. London: British School of Archaeology in Iraq, 1973.
- Postgate, John Nicholas. "The Place of the Šaknu in Assyrian Government". *Anatolian Studies* 30 (1980): 67-76.
- Radner, Karen. *Die Neuassyrischen Privatrechtsurkunden: als Quelle für Mensch und Umwelt*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1997.
- Radner, Karen. "Erntearbeiter und Wein, Neuassyrische Urkunden und Briefe im Louvre". *State Archives of Assyria Bulletin* 11 (1997), 3-29.
- Radner, Karen. "How did the Neo-Assyrian King Perceive his Land and its Resources?" ed. Rolf M. Jas, *Rainfall and Agriculture in Northern Mesopotamia*. 233-246. Leiden, 2000.
- Radner, Karen. "Neo-Assyrian Period". ed. R. Westbrook and R. Jasnow, *Security for Debt in Ancient Near Eastern Law*. 9/265-288. Brill, 2001.
- Radner, Karen - Schachner, Andreas. *Das mittelassyrische Tontafelarchiv von Giricano/Dunnu-sa-Uzibi: Ausgrabungen in Giricano*. Brepols, 2004.
- Radner, Karen. "The Reciprocal Relationship between Judge and Society in the Neo-Assyrian Period". *Maarav* 12/1-2 (2005), 41-68.
- Radner, Karen. "Economy, Society, and Daily Life in the Neo-Assyrian Period". *A Companion to Assyria*, ed. Eckart Frahm. 209-228. John Wiley & Sons, Ltd, 2017.
- Salvatore, Gaspa. "Vessels in Neo-Assyrian Documents: Capacity Measures and Listing Conventions". *State Archives of Assyria Bulletin* 16 (2007): 145-184.
- Suzanne Herbordt vd. *Documents from the Nabu Temple and from Private Houses on the Citadel*. British Institute for the Study of Iraq, 2019.

- Toptaş, Koray ve Akyüz, Faruk. "A Neo-Assyrian Sale Contract from the Province of the Chief Cupbearer (rab-šāqê) kept at the Hasankeyf Museum (Batman)" *Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie*, 111/1 (2021): 77-87.
- Tosun, Mebrure ve Yalvaç, Kadriye. *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduka Fermanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Vargyas, Péter. *A History of Babylonian Prices in the First Millennium BC - Leiden University*. Heidelberg: Heidelberg Orientverlag, 2001.
- Zaccagnini, Carlo. "Joint Responsibility in Barley Loans of the Neo-Assyrian Period". *State Archives of Assyria Bulletin* 8 (1994): 21-42.

KISALTMALAR

ACP	Archives D'un Centre Provincial De L'empire Assyrien – Bruxelles 2018.
AfO	Archiv für Orientforschung - Viyana 1926vd.
AHw	Akkadisches Handwörterbuch – Wiesbaden 1958-1981.
CAD	The Assyrian Dictionary of the University of Chicago – Chicago 1956vd.
CDA	A Concise Dictionary of Akkadian – Wiesbaden 2000.
CTN	Cuneiform Texts from Nimrud – London 1972vd.
EDUBBA 10	Archives from the Domestic Wing of the North-west Palace at Kalhu/Nimrud – London 2007.
PNA	The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire – Helsinki 1998 vd.
RIMA	The Royal Inscriptions of Mesopotamia – Canada 2002vd.
RINAP	The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period – Eisenbruns 2011vd.
SAA	State Archives of Assyria – Helsinki 1987vd.
SAAB	State Archives of Assyria, Bulletin - Padova 1987vd.
StAT	Studien zu den Assur-Texten – Berlin 1999vd
WVDO	Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft